

DOS TALLS SINCRÒNICS EN ELS COGNOMS DE PONTS

Els cognoms són marques nominals que defineixen la nostra identitat i les relacions de parentesc dins la comunitat. Són petges del passat que hem heretat d'antecessors remots, símbols quasi mil·lenaris l'origen del qual, en ocasions, s'ha anat difuminant per l'inexorable pas del temps. L'estudi d'aquestes formes és, doncs, una aproximació als orígens que vol descobrir de quina arrel lingüística venen, on es van originar, com evolucionen i com les societats medievals les van concebre.

El treball, així doncs, es basteix com un intent de donar llum a la gènesi d'alguns cognoms, que roman obscura perquè llur forma ha evolucionat o el sentit s'ha perdut. A més, es limita geogràficament a Ponts, una vila del Mig Segre que es va escollir com a objecte d'estudi pel fet constar d'una gran varietat de cognoms. I, concretament, se n'analitza cent, extrets de dues llistes de persones; un padró de 1889 i un cens electoral de 1975. Dos talls temporals, d'un interval de vuitanta-sis anys, que serveixen per donar compte de la diversitat de noms propis de la població. Notem, d'aquesta manera, que el treball parteix de reculls de cognoms de dos moments concrets i del mateix lloc.

La qüestió que més interessa és la d'entreveure'n l'origen, tant lingüístic com geogràfic, històric i social. Per aproximar-nos-hi, de primer partim d'hipòtesis que han estat formulades per altres estudiosos de l'onomàstica, i segonament estudiem individualment els cognoms per mitjà de documentació antiga, la qual és indispensable en alguns casos. Exemplifiquem-ho amb el cas del cognom *Pujantell*: aquest cognom havia estat estudiat, però només des del punt de vista de la lingüística. Per aquest motiu, s'havia admès que provenia d'un diminutiu del mot *pujant* f. 'pujada', 'accident ascendent' i, no obstant això, amb testimonis antics documentals s'ha pogut extreure dues conclusions; que s'originà en un únic lloc i que la forma primigènia era *Puigaltell*. S'ha de considerar, per tant, un mot derivat del nom *Pujalt*, prou freqüent al Principat.

Esdevé evident, doncs, que un estudi d'aquest tipus és inviable si es duu a terme a partir d'una única disciplina. Exigeix, per contra, una visió multidisciplinària, que aplegui nocions de llengua, geografia, història i sociologia. Aquesta última matèria, malgrat que aparentment no sembla adir-se amb un treball de cognoms, és talment important com la resta; són les societats medievals les que van crear els cognoms, formes nominals que van afegir-se als noms de pila com a element distintiu dels individus, en un moment en què la població experimentà una creixença i fou necessari distingir les persones d'una mateixa zona. D'aquesta manera, s'afegiren al nom marques

que indicaven diferents característiques de cadascú: l'origen geogràfic —per ex. *Bajona* (de la ciutat francesa Bayonne)—, la professió —per ex. *Claver* ‘persona que té al seu càrrec les claus d'un lloc de confiança’—, peculiaritats físiques —per ex. *Blanch* ‘de color aproximat o igual al de la neu i de la llet’, malnom que devia fer referència al color de la pell—, el nom del pare o patrònim —per ex. *Auger*, nom d'origen germànic equivalent a Otger—, etc.

Un altre problema que cal considerar, des del punt de vista lingüístic, és que els cognoms no són mots corrents, sinó noms propis que s'originen, al seu torn, tant de noms comuns —per ex. *Pinós*, derivat d'un nom de lloc procedent del mot *pinós* adj. ‘que té pins’— com de noms propis —per ex. *Grifé*, d'un nom d'origen germànic equivalent a Guifré.

També notem que majoritàriament tenen l'origen en topònims, és a dir, noms de lloc. És fàcil pensar que a les persones medievals els interessés lligar-se a una zona, o fins i tot a una casa, per tal d'acreditar llur possessió i associar-la a la seva descendència. Per a comprendre-ho millor fem una retrospectiva a les societats de l'Alta edat mitjana: als inicis —abans de l'aparició dels cognoms— les persones només tenien un nom, una designació que era suficient per a distingir-los d'altres individus de la mateixa comunitat perquè tant els pobles com els grups humans eren reduïts. D'aquesta manera, els noms eren únics entre els individus, i es distingien perfectament. A més, la majoria dels noms eren d'origen germànic, herència dels visigots i francs —com Berenguer, Bernat i Guillem—, tot i que també n'hi havia força, però en menor nombre, d'origen llatí —com Bonfill, Marc i Pere— i bíblic —com Josep i Simó.

I per què els noms germànics van ser tan abundants en la primera edat mitjana? Doncs bé, per diferents factors. Principalment perquè els primers portadors d'aquests noms foren els visigots, la classe dominant dels primers segles medievals. És lògic pensar que la població, en un intent d'acostar-se i familiaritzar-se amb el poder, comencés a emprar els noms dels seus governants. I, a més, pel fet que els noms germànics eren molt productius; es formaven unint dos lexemes, els quals en l'antiguitat havien tingut un significat que es veié esborrat pel decurs dels segles. Dos nuclis morfològics, meres etiquetes sense sentit que es podien combinar amb un riquíssim nombre d'elements. Per exemple, el lexema *Gar-/Ger-* es podia unir amb el lexema

-*Ard* (Gerard), -*Ald* (Gerald) o, com a segon element, amb *Hroth-* (Rotger) o amb *Ed-* (Edgar). Tant la facilitat combinatòria com la moda de la classe dirigent foren factors que van assegurar la vigència d'aquest tipus de noms.

Posteriorment, al llarg dels segles XI-XII, la població augmentà i, així, cada vegada es feu més necessària la creació de noms secundaris que permetessin la distinció de les persones. Això va confluïr amb l'aparició dels primers documents administratius que delimitaven les possessions dels senyors feudals. A aquests nobles, per tant, els interessava especialment que ningú els confongués, i que les seves propietats es lliguessin tant a ells com a la seva descendència. Els cognoms van néixer d'aquesta manera, com a elements distintius afegits al nom de persones de classe alta. I, com tota tendència, aviat s'estengué a la resta de la població. És llavors quan va néixer la voluntat de lligar-se als fills i a la terra.

Com s'ha dit, també, majoritàriament els cognoms estudiats tenen origen en un nom de lloc. En el moment de la seva creació, a més dels pobles i ciutats, existien masies i vil·les —aquestes probablement d'origen romà—, cases disseminades que ja constaven d'un nom. Notem en el treball diferents cognoms que hi tenen l'origen, com *Viladot* (aglutinació de Vila d'Ot), casa del terme d'Olius documentada el 1074, o *Marsinyac*, masia de Navés que ja apareix mencionada en un document del 1043.

I, finalment, parlem d'aspectes formals. El treball fa una visió retrospectiva en l'estudi de cent cognoms, i ho fa mitjançant una estructura delimitada. Primerament se n'apunta l'origen, i en segon lloc es fa un repàs de les hipòtesis d'altres autors. Després s'intenta reconstruir el sentit originari dels cognoms i finalment s'exposen alguns exemples dels seus testimonis documentals primerencs. A més, s'aporten hipòtesis addicionals en alguns casos en què no és segur donar una solució com a vàlida. L'estructura és l'eix vertebrador del projecte, atès que tot recull de noms propis ha de constar d'un mètode per tal que el resultat final sigui clar, ordenat i precís.

En resum, els cognoms són les úniques romanalles dels nostres avantpassats gairebé mil·lenaris. Estudar com es formaren és com observar des d'una finestra les societats que ens han precedit. Aquesta finestra, però, només deixa veure-hi de besllum, i presenta ombres i traços. Així doncs, de la mateixa manera que el pintor, em proposo de plasmar els traços erosionats amb el fi de donar-los color i sentit.

JANOT